

Helsinki juhlii • Mitä vanhaa on vanhojenpäivässä?

Yhtä juhlaa

Sederholmin talossa

SOFIA 2B/2007

Vilken fest! i Sederholmska huset

What a Feast! in the Sederholm House

Alla hjärtans dag och Halloween

Sisältö

SIVU 13

Vanhojenpäivä tarjoaa romantiikkaa ja kaihoa menneeseen mutta seuraa silti aikaansa: vuoden 1984 vanhan käyttämä, äidin tekemä vaaleanpunainen unelma ei enää parikymmentä vuotta myöhemmin sopinut tytärtärentyttären makuun.

Juho Nurmi

4 HELSINKI JUHLII

8 ALLA HJÄRTANS DAG OCH HALLOWEEN

10 SÄHKÖVATKAIN KUULUU JUHLAAN

13 MITÄ VANHAA ON VANHOJENPÄIVÄSSÄ?

18 VIIMEINEN UNI Kuolleiden lasten valokuvat

20 JOULUKUKKIEN SYVÄT JUURET

23 MAKEITA MUISTOJA SATAVUOTIAS VAPPUKUKKA

24 YHTÄ JUHLAA -NÄYTTELY

28 WHAT A FEAST!

Juho Nurmi

SIDAN 8

Nutidens Halloween är en blandning av gamla myter och effektiv marknadsföring.

SIVU 20

Uutuusjoulukukilla on usein pitkä historia takanaan. Joulukaktuksia tarjottiin helsinkiläisten joulu-koristeiksi jo 1870-luvulla. Joulukortti 1940-luvulta.

Juho Nurmi

SIVU 10

Sähkövatkain oli 1950-60-luvulla muodikas häälahja, jolla perheenäiti pyöräytti kätevästi niin vispipuuron kuin kermakakun lasten syntymäpäiviksi.

Sofia

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEON ASIAKASLEHTI / HELSINGFORS STADSMUSEUMS KUNDTIDNING

YHTÄ JUHLAA on Sofia-lehden erikoisnumero. • **VILKEN FEST** är ett specialnummer av tidningen Sofia.

NÄYTTelyn SISÄLTÖ / UTSTÄLLNINGENS INNEHÅLL Anna Finnilä, Jere Jäppinen, Riitta Pakarinen • **NÄYTTelyJULKAISUN TOIMITUS / UTSTÄLLNINGSPUBLIKATIONENS REDAKTION** Jere Jäppinen • **ULKOASU/LAY OUT** Lagarto / Jaana Jäntti ja Arto Tenkanen, WSPGroup / Natalia Martamo • **KIRJAPAINO/TRYCK** Erikoispaino Oy • **ISSN** 1457-9049.

2B/2007

YHTÄ JUHLAA

JUHLAHETKET – hilpeät, hartaat, surulliset tai arvokkaat – toimivat vastapainona arjelle, ja niiden muisto kantaa meitä pitkälle päivien tasaisessa juoksussa. Miltei aina juhlat liittyvät erilaisiin siirtymiin: syntymästä ja lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen ja kuolemaan, tai talvesta kevääseen ja kesään, pimeydestä valoon.

Monet juhlan ulkoiset piirteet voi tunnistaa kulttuurista riippumatta. Juhlaan kuuluvat yhdessäolo, jaetut ilon, surun tai kunnioituksen tunteet, ruoka ja juoma, puheet, laulut ja muu ohjelma. Juhla eri muodoissaan kuuluu syvästi ihmisenä olemiseen sekä yksilönä että yhteisön jäsenenä.

Juhlaperinteet muuttuvat kuten koko kulttuurimme. Vuotuisjuhliin tulee uusia muodikkaita lisiä, tai omaksumme kokonaan uusia juhlia joko uusien väestöryhmien asettuessa aloilleen tai puhtaasti maailmanlaajuisen kaupallisen kulttuurin vaikutuksesta.

Tämä Sofian erikoisnumero täydentää Sederholmin talon Yhtä juhlaa -näyttelyä, jossa kerrotaan muuttuvista helsinkiläisistä juhlaperinteistä. Tavoitteenamme ei suinkaan ole käsitellä kattavasti kaikkia mahdollisia juhlia vaan luoda tuttuihin juhliin uudenlaisia näkökulmia. Näyttely esittelee myös vanhojen ja uusien vähemmistöjemme juhlaperinteitä. Yhtä juhlaa -näyttelyllä haluamme juhlistaa myös Sederholmin taloa sen täyttäessä tänä vuonna 250 vuotta.

Mukavia juhlahetkiä lehden ja näyttelyn parissa!

TIINA MERISALO
museonjohtaja

VILKEN FEST!

FESTSTUNDER – muntra, andaktsfulla, sorgliga eller värdiga – fungerar som motvikt till vardagen och minnet av dem bär oss vidare i dagens jämna takt. Nästan alltid hör festerna samman med olika övergångsskeden; från födsel och barndom, genom ungdomsåren till vuxenhet och död, eller från vinter till vår, från mörker till ljus.

Många festers yttre kännetecken är liknande, oberoende av kultur. Till festen hör samvaro samt tillsammans upplevda känslor av glädje och sorg. Även mat och dryck, tal och sång, samt annat program är ofta viktiga. Fester av olika slag hör starkt samman med att vara människa, både som individ och medlem av samhället.

Festtraditionerna, liksom hela vår kultur, förändras. Årligen återkommande fester får moderna inslag, eller så tar vi till oss helt nya fester, antingen av andra folkgrupper eller genom inflytandet av kommersiell kultur.

Detta specialnummer av Sofia-tidningen kompletterar Sederholmska husets Vilken fest! utställning, som beskriver festtraditioner i Helsingfors. Vårt mål är dock inte att beskriva alla slag av fester, utan att skapa nya synvinklar. Utställningen beskriver även våra gamla och nya minoriteters festtraditioner. Med Vilken fest! vill vi även fira det 250-åriga Sederholmska huset.

Trevliga feststunder både tillsammans med tidningen och utställningen!

TIINA MERISALO
museidirektör

Juha Nurmi

Viisivuotiaan
tähtitytön
naamiaiasu
vuodelta 1947.

En femårig
stjärnflickas
maskeraddräkt
från år 1947.

HELSINKI JUHLII

TEKSTI: RIITTA PAKARINEN, YKSIKÖNPÄÄLLIKKÖ

KUVAT: HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO

Helsingissä juhlitaan jossain muodossa joka päivä.

Useimmiten juhlat ovat yksityisiä ja vieraat on niihin erikseen kutsuttu.

Helsingissä vietetään kuitenkin ympäri vuoden myös kaikille kaupunkilaisille avoimia yhteisiä juhlia.

OSA KAUPUNKIJUHLISTA on kalendaarisia, vuodenvierailu- tai merkkipäiviä, osa satunnaisempia merkittäviin tapauksiin liittyviä kertaluonteisia juhlia ja kaupunkilaisille järjestettyjä tapahtumia. Yhteiset juhlat kokoavat kaupunkilaiset tai samanhenkiset ihmiset yhteen ja siten rakentavat ja vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta.

JUHLAVALOJA JA VALON JUHLIA

Vanhimmat yhteiset julkiset juhlat liittyivät hallitsijoiden kruunauksiin, nimi- ja syntymäpäiviin ja heidän vierailuihinsa. Niitä juhlittiin jo Ruotsin aikana, ja perinne jatkui keisariaikana 1800-luvulla. Merkittäviin kaupunkijuhliin liittyi aina juhlavalistus, ilotulitus ja juhla- ja koristelu. Kuningas- tai keisarivierailun aikana kaupunki koristeltiin lipuin ja köynnöksin ja valaistiin soihtuin ja ikkunoille asetetuilla kynttilöillä. Keisari Nikolai I:n vierailun kunniaksi järjestettyjen juhlatanssiaisten aikana kesällä 1833 Senaatintoria valaisi 2 000 soihtua ja kynttilä talojen ikkunoilla.

Kahden kynttilän sytyttäminen ikkunalle juontaa juurensa kuningas Kustaa II Aadolfin kuoleman muistopäivän vietosta 1600-luvulta. Sitten kynttilät sytytettiin myös kuninkaan ja keisarin merkkipäivien kunniaksi. Tapa siirtyi luontevasti Suomen itsenäisyyspäivään, jonka pimeää iltaa valaisevat Helsingissä lisäksi ylioppilaiden soihtukulkue ja tuhansien kynttilöiden valomeri hau-

tausmailla. Kynttilöiden sytyttäminen omaisten haudoille pyhäinpäivänä, itsenäisyyspäivänä ja jouluaattona on ruotsalaisperäinen tapa, joka yleistyi Suomessa toisen maailmansodan jälkeen.

Sähkövalon myötä juhlavalistus yleistyi ja muuttui monimuotoiseksi. Vuoden pimeintä aikaa ovat valaisseet vuodesta 1949 asti Aleksanterinkadun jouluvalot, joiden syttyminen on aikaistunut ensimmäisestä adventista reippaasti marraskuun puolelle kaupallisen joulun ehtoilla. Helsingin ensimmäinen joulukatu oli kuitenkin Kluuvikatu, jonne kauppaliikkeet järjestivät 1930 jouluvalot. Samana jouluna oli Senaatintorilla ensimmäistä kertaa sähkökynttilöin valaistu julkinen joulu-kuusi.

Pimeyden keskelle on valoa tuonut joulukuun 13. päivän iltana myös suomenruotsalaisten juhla-perinteeseen kuuluva Lucia-neito, jonka ensimmäinen julkinen esiintyminen Helsingissä oli sekin vuonna 1930. Perinne ei kuitenkaan jatkunut vuoden 1931 jälkeen, vaan Lucia jäi ruotsinkielisten koulujen ja kaupunkilaiskotien juhliin.

Julkinen Lucia-juhla elvytettiin 1950 vahvistamaan kielivähemmistön yhteenkuuluvaisuutta. Siitä lähtien Lucia-neito on kynttiläkruununeineen laskeutunut nimikkopäivänään Tuomiokirkon portaita ja ajanut juhla-kulkueessa läpi kaupungin kruunausjuhlaansa Messuhalliin, Finlandia-taloon tai muualle. Suuret yleisöjoukot katujen varsille keräävä Lucia-juhla mursi kielirajat 1990-luvulla, ja Lucian päivästä on tullut Helsingissä kaikkien kaupunkilaisten yhteinen valonjuhla.

KARNEVAALEJA JA AATETTA

Vappu on vanha eurooppalainen kevään tulon juhla ja kaikista kaupunkijuhlista näkyvin ja riehakkain. Helsingin koiden säiden takia ylioppilaat pitivät kevätjuhlaansa 1800-luvulla usein vasta toukokuun puolivälissä Floran päivänä. Kuuluisin kevätjuhlista vietettiin 1848 Toukolassa Kumtähden kentällä, jossa Maamme-laulu laulettiin ensi kerran. 1800-luvun lopulla ylioppilaat siirsivät pysyvästi kevätjuhlaansa toukokuun ensimmäiseen.

Nykymuotoinen ylioppilaiden ja muidenkin kaupunkilaisten vappu alkaa vapunaattona Havis Amandan lakituksella Kauppatorilla. Lakitusperinteen taustalla on ilmeisesti joidenkin rai-

lakkaissa juhlatunnelmissa olleiden ylioppilaiden pilailu jonakin 1910-luvun vappuyönä. Mantan vapunaaton keskiyön lakituksesta syntyi perinne viimeistään 1930-luvulla. Lakitus siirrettiin 1978 yleisen järjestyksen nimissä iltakuuteen. Lakituksen jälkeen alkaa osakunnissa ja kaupungilla vappurieha, joka Helsingin keskustassa on muuttunut yhä näkyvämmiin nuorison juomingeiksi.

Vapunpäivänä ruotsinkieliset ylioppilaat ovat perinteisesti kokoontuneet Kaisaniemeen ja suomenkieliset Ullanlinnanmäelle, jossa traditionaaliset puheet, kuorolaulu ja silliaamiainen ovat joutuneet antamaan periksi trendikkäille runsautta pursuville vappubrunseille. Valkolakkisten piknikseurueiden seassa on sulassa sovussa lapsiperheitä, nuorisoa ja muita kaupunkilaisia.

Työväelle toukokuun ensimmäinen päivä on 1900-luvun alusta asti ollut kansainvälinen mielenosoituspäivä, jolloin on marssittu aatteen puolesta. Vasemmiston puolueiden vappumarssit, punaliput ja poliittiset puheet ovat oleellinen osa helsinkiläistä vappuperinnettä, johon ovat oman lisänsä tuoneet myös porvarillisten puolueiden vappujuhlat. Vappuun kuuluu myös markkinahumu. Ilmapallot, serpentiinit, vappuhuiskat ja -hatut ja tekonenät nostattavat karnevaalitunnelmaa ja antavat jokaiselle tilaisuuden osallistua juhlaan täysin rinnoin.

SANKARIEN JUHLAT

Helsingissä on juhlittu myös kansallisia suurmiehiä. Suurmieskultti alkoi 1800-luvulla akateemisissa piireissä kansallisuusaatteen ja romantiikan innoittamana. Ensimmäinen kansallinen suurmies

Kunniaportteja pystytettiin hallitsijoiden Helsingin-vierailujen kunniaksi jo 1700-luvulla. Perinne eli vielä Aleksanteri III:n vieraillessa elokuussa 1885, jolloin kunniaportti oli Esplanadin päässä. Piirros julkaisusta Heidän Keisarillisten Majesteettiensa matkustus Suomessa v. 1885.

Volker von Bonin

Svensk-Finlands Lucia 1968
Ingeborg Spiik laskeutuu
Tuomiokirkon portaita.

Harald Rosenberg

Olympiasankarin vastaanotto Eteläsatamassa. Kestävyysjuoksija Ville Ritola voitti Pariisin olympialaisissa 1924 neljä kulta- ja kaksi hopeamitalia.

Marsalkka C. G. E. Mannerheimin surusaatto 4.2.1951 Pohjoisesplanadilla. Hautajaissaatto keräsi katujen varsille tuhansia surijoita.

Reijo Pesanen 1978

Helsingin juhlaiviikkoihin liittyvät Kaivopuiston konsertit ovat keränneet suuret yleisömäärät säistä riippumatta.

oli J. L. Runeberg, jota juhlittiin jo hänen elin-aikanaan. Hänen syntymäpäiväänsä 5.2. vietettiin miltei kansallispäivänä. Runebergin palvonnan muodoksi vakiintui laulutervehdys, jota ylläpitivät ylioppilaat. Heillä oli tapana tervehtiä runoilijaa laululla hänen käydessään Helsingissä.

Esplanadin puistossa 1885 paljastetusta Runebergin patsaasta tuli tärkeä kansallinen muistomerkki. Ylioppilaat ovat esittäneet patsaalla laulutervehdyksiään kansallisorunilijan syntymäpäivänä katkeamatta vuodesta 1886 alkaen. Kaupunki järjesti 1800-luvun lopulla patsaalle juhla-alaistuksen soihtuilla tai kaasuliekillä, mikä kertoo patsaan merkityksestä juhlapaikkana. Ennen sotia pohjoismaisilla valtiavierailloilla oli tapana laskea seppele Runebergin patsaalle.

Pääkaupungissa on vietetty suuria kansallisia surujuhlaa jonkun merkkihenkilön kuoltua. Rakastetun lehtimiehen ja satedän Zachris Topeliuksen hautajaiset maalikuussa 1898 olivat suurin surujuhla, joka Helsingissä oli siihen mennessä vietetty. Marsalkka Mannerheimin hautajaiset helmikuussa 1951 oli valtava kansallinen surujuhla, joka keräsi tuhansittain kansalaisia surusaaton reitille Suurkirkosta Hietaniemen hautausmaalle. Sankka joukko helsinkiläisiä oli saattamassa myös säveltäjämestari Jean Sibeliusa viimeiselle matkalle Suurkirkosta kohti Ainolaa syksyllä 1957.

Pääkaupunkina Helsinki on saanut usein ensimmäisenä juhlaa maailmalta palaavia voittajia kansallisina sankareina. Nuoren tasavallan omanarvontuntoa 1920-luvulla kohottaneet voittoa olympiaurheilijat otettiin riemuiten vastaan Eteläsatamassa ja kuljetettiin autosaatueessa läpi kaupungin Pallokentälle kansan juhlistaviksi. Nykyaajan sankarit saapuvat lentokentälle, ja juhla-tunnelmat välittää television Urheiluruutu kaikille suomalaisille.

Kauan unelmoidut, jo mahdollisimmanakin pidetyt voitot ovat riehaannuttaneet helsinkiläiset spontaaniin juhlintaan kaduille ja kapakoihin kuten jääkiekkoilun maailmanmestaruus 1995. Touku-kuussa 2006 euroviisuvoittaja Lordi-yhtyettä juhlittiin kymmenien tuhansien suomalaisten voimin lyhyellä varoitusajalla järjestetyssä kaikkien aikojen kansanjuhlassa Kauppatorilla.

KULTTUURIEN KIRJOJA

Helsingin juhlaiperinteessä näkyy myös kaupungin vanha ja uusi monikulttuurisuus. Ortodoksisen kirkon värikkäät menot ovat kiinnostaneet helsinkiläisiä jo 1800-luvun alusta lähtien. Ortodoksiseen loppiaiseen liittyvä vedenvihkimisjuhla eli Jordannilla käynti tapahtui 1900-luvun alussa Kataja-

nokan kanavalla, jossa vesi siunattiin avannossa. Pappien asut, kultaiset käsiristit, suitsutusastiat, jääristi ja sotilasparaati tekivät juhlasta vaikuttavan. Juhlan näkyvyydellä haluttiin korostaa venäläisyyttä ja kertoa ketkä maassa pitävät valtaa.

Nykyään ortodoksien juhllisesta pääsiäisyön jumalanpalveluksesta kirkon kiertoineen on tullut osa monen luterilaisenkin helsinkiläisen pääsiäistä. Pääsiäisyön palveluksesta on tullut niin suosittu, että seurakunta on joutunut jo vuosia jakamaan sinne pääsylippuja. Myös luterilainen pääsiäinen on jalkautunut kaupungille, kun Ristin tie -kärsimysnäytelmä on kiertänyt pääsiäislauantaina Helsingin kaduilla ja saanut mukaansa tuhatmäärin pääsiäistunnelmaa hakevia kaupunkilaisia.

Tämän päivän monikulttuurisuus on tuonut oman lisänsä Helsingin juhlaperinteisiin. Muslimien paaston, ramadanin, päätöspäivänä saattaa kaupungilla nähdä paljon juhlavaatteisiin pukeutuneita maahanmuuttajia matkalla paastonpäätösrukoukseen ja sen jälkeiselle juhla-aterialle. Kansainvälisyyteen ja maahanmuuttajien kulttuureihin keskittyvää Maailma kylässä -festivaalia on vietetty Kaisaniemessä vuodesta 1995 alkaen. Uusimpia kaupunkijuhlamme ovat kiinalainen uusivuosi ja irlantilaisen Pyhän Patrickin päivä, joita on tehty viime aikoina tutuksi helsinkiläisille.

FESTIVAALIEN KAUPUNKI

Kaupungin julkinen juhla-kulttuuri elää ja muuttuu jatkuvasti. Helsingistä on tullut parissakymmenessä vuodessa kulttuuri- ja taidefestivaalien luvattu kaupunki, jossa kaupunkilaiset yhä suuremmassa määrin itse tekevät juhlan.

Klassiseen musiikkiin keskittyneet Sibelius-viikot ovat muuttuneet Helsingin juhla-viikoiksi, jotka tarjoavat jokaiselle jotakin kulttuurin alalta: musiikkia, teatteria, sirkusta, näyttelyitä... Todelliseksi kansanjuhlaksi ovat muodostuneet juhla-viikkojen Kaivopuiston konsertit, joihin rock- ja popmusiikin ystävät ovat tulleet kauempaakin nauttimaan kotimaisista ja ulkomaisista tähdistä.

Loppukesän megatapahtuma kaupungissa on Taiteiden yö, jota on vietetty vuodesta 1989 lähtien. Tapahtuma alkoi kirjakaupan järjestämästä kirjojen yöstä ja laajeni lyhyessä ajassa koko kaupungin kattavaksi suosituksi helsinkiläisten omaksi kulttuurijuhlaksi. Vuosi 2000 oli Helsingissä yhtä juhlaa: uusi vuosituhat aloitettiin tavallista komeammalla ilotulituksella ja läpi vuoden juhlittiin Euroopan kulttuurikaupunkivuoden ja Helsingin 450-vuotisjuhlavuoden tapahtumia.

Kaupunkilaisten yhteisiä juhlia alkaa olla jo niin paljon, että ne ovat jo miltei arkipäivää.

Kari Hakli

Kiinalainen uudenvuoden juhlinta esittäytyi helsinkiläisille Lasipalatsin aukiolla 17.2.2007. Ohjelmaan kuului myös lohikäärmetanssi.

Hedi Riechert

Vanhan Helsingin asukkaita kaupungin 450-vuotisjuhlien historiallisessa kulkueessa Helsinki-päivänä 12.6.2000.

Juha Nummi 2007

Havis Amandan lakitus on lähtölaukaus vapun juhlinnalle. Pronssineidon kuntoa varjellakseen lakittajat joutuvat nykyään turvautumaan tekniikan apuun.

Nya fester och seder har gjort sitt intåg i vårt land. Har de kommit för att stanna? Utgör de ett kulturellt hot? Festerna väcker blandade känslor, framförallt då de konkurrerar med väletablerade högtider.

Gulliga och ibland sockersöta Valentindagskort har skickats i Finland sedan 1980-talet.

TEXT: ANNA FINNILÄ, MUSEILEKTOR
BILDERNA: HELSINGFORS STADSMUSEUM

VILL DU BLI MIN VALENTIN?

I början av februari är många skyltfönster fulla av ljusröda hjärtan, rosor, ballonger, mjukisdjur, karameller och romantiska vykort. Affärsmännen försöker på olika sätt få folk att uppmärksamma sina vänner och sin käraste.

Alla hjärtans dag, Saint Valentine's Day, hör till våra nyaste festtraditioner. För tre decennier sedan var det bara utbyteselever och vänner av amerikanska serietidningar och filmer som kände till dagen. Kommersiella företag, hjärtorganisationer och Röda korset lanserade firandet av Alla hjärtans dag i början av 1980-talet. Dagen upptogs i kalendern 1987.

Försäljningen av gulligt krimskrans och söta vykort har ökat år för år. Men alla vill inte fira dagen. Många anser att Alla hjärtans dag är en ytlig och kommersiell fest som affärsmännen hittat på. Firandet av helgonet St Valentin uppstod dock redan på medeltiden i Frankrike och England.

Det finns flera legender om martyrer som hette Valentinus. Enligt den mest kända berättelsen var Valentin en kristen som levde i Rom och led martyrdöden 14 februari år 269 efter att ha trotsat kejsar Claudius förbud att viga älskande par. Kejsaren ville ha ogifta krigare i sin armé. Innan Valentin avrättades lyckades han smuggla ut ett kort till sin käreasta. Kortet var undertecknat "din Valentin".

RÖDA ROSOR OCH HJÄRTFORMADE KORT

Småningom blev Valentindagen en festdag för unga och förälskade. På medeltiden skrev man kärleksbrev på rim och på 1800-talet började man trycka utsirade romantiska kort som var utsmyckade med sidenband och spetsar. Dagen har också firats med

ALLA HJÄRTANS DAG OCH HALLOWEEN

TVÅ NYKOMLINGAR BLAND
DE ÅRLIGA FESTERNA

olika parbildningslekar. Seden att på lek para ihop flickor och pojkar är känd sedan gammalt även i Finland, men denna tradition har varit förlagd till pingsten.

I Sverige har skolelever under de senaste decennierna firat Alla hjärtans dag med att ge blommor till varandra. En röd ros betyder kärlek, en vit ros vänskap och en ljusröd eller gul ros signalerar

om starkt intresse. Det är snopet att bli utan en ros visar en undersökning som Nordiska museet har gjort bland skolelever. Seden att ge blommor till varandra den 14 februari är inte tills vidare utbredd i vårt land, men vi skickar kring två miljoner kort till våra vänner.

SPÖKFEST I HÖSTMÖRKRET

Den andra innovationen i det finländska feståret, Halloween, slog igenom hos oss i början av 1990-talet. Dags- och veckotidningar presenterade detaljerat den nya festen och dess historia. Vissa medier noterade sambandet mellan Halloween och den gamla skördefesten kekri. En del välkomnade glatt en ny karneval i höstmörkret, medan andra uppfattade festen som ett kulturellt hot. Enligt kritikerna konkurrerade en hednisk fest med Alla helgons dag som är en allvarsam familjehögtid.

Halloween eller egentligen All Hallows Eve betyder allhelgonafton och dagen firas den 31 oktober. Alla helgons dag, som ursprungligen firades 1 november, infördes på 700-talet som en fest för de helgon som inte hade egna dagar i kalendern.

Halloween har rötter i den förkristna keltiska nyårsfesten Samhain som firades för att sommaren var slut och vintern började. Under Samhain upplöstes gränserna mellan levande och döda, mellan nuet och det förflutna och inga normala förhållanden rådde. Enlig folktron återvände de döda hem denna natt och behövde vägledas med ljus och eldar. Bräsar tändes också för att skrämma bort onda andar som ansågs vara i farten på natten.

Gränsnatten firades med upptåg, utklädsel och tiggeri. Folk bar ljusförsedda rovor utskurna till grimaserande ansikten, vilka kallades för "Jack-o'-lanterns". Enlig en sägen föreställde dessa lyktor den irrande själen efter smeden Jack som varit för ond för att komma till himlen, men som inte heller släpptes till helvetet eftersom han hade överlistat djävulen. Jack hällde glödande kol i rovorerna för att lysa upp sin osaliga vandring på jorden. Senare har rovorerna ersatts med pumpor.

"BUS ELLER GODIS?"

Trots olika försök lyckades man inte utplåna det hedniska firandet och Halloween fortlevde som en blandning av hedniskt och kristet. På 1800-talet

spreds traditionen till Förenta staterna med irländska invandrare. I Amerika utvecklades Halloween till en populär höstkarneval som firas både av unga och gamla. Barn klär sig till spöken, vampyrer, häxor och benrangel, tigger godis av grannarna och hotar med olika straff, såsom tomatkastning på fönster ("trick or treat"). I storstäder ordnas festliga Halloween-parader.

I Finland har Halloween främst slagit igenom i restaurangvärlden samt i daghem och skolor där man ordnar maskerader. Affärernas utbud av Halloween-prylar säljer bra. Men alla godtar inte utvecklingen. En del människor vill värna om de inhemska traditionerna och de betraktar de nya festerna och den allmänna amerikaniseringen i samhället med stor misstänksamhet.

För 25 år sedan förutspådde en forskare att Alla hjärtans dag kommer att etablera sig i Finland, men att Halloween inte kommer att slå rot, eftersom vi har en egen stark påskhäxtradition. Alla hjärtans dag firas numera rätt allmänt i vårt land, tiden får visa om Halloween blir en lika populär tradition.

Halloween-prylarna är ofta dekorerade med pumpor och mytologiska skräckmotiv.

Juho Nurmi

Täytekakku ja lahjapaketit ovat iloisen juhlan tunnusmerkkejä. Suomessa sähkövatkaimet ovat kuuluneet 1950-luvulta lähtien olennaisena osana hää- ja syntymäpäiväjuhliin sekä äitienpäivän ja joulun viettoon niin lahjoina kuin työvälineinä täytekakun valmistuksessa.

TEKSTI: ELINA KALLIO, INTENDENTTI
KUVAT: HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO,
MUSEOVIRASTO

SÄHKÖVATKAIN KUULUU JUHLAAN

SEKÄ KOTILEIVONNAISET että konditoriatuotteet maistuivat suomalaisille sodan ja säännöstelyvuosien jälkeen, mikä näkyi sokerin ja rasvan kulutuksen nousuna 1950-luvulla. Täytekakku oli kahvipöydän kruununa usein pienemmilläkin kutsuilla ja ainakin isommissa syntymäpäiväjuhlissa sekä jouluna. Suurin osa kaupunkilaisperheistä siirtyi ostoleipään viimeistään 1950-luvulla, mutta pullaa ja muita makeita leivonnaisia sen sijaan leivottiin edelleen kotona.

Sähkövatkaimella täytekakun soke-rikakkupohjan vatkaaminen kävi huomattavasti kevyemmin ja nopeammin kuin käsin. Vatkain oli näppärä myös kerman vatkaamisessa, kun kermavaahdot alkoi syrjäyttää voikreemin täytekakun kuorrutuksena ja täytteenä.

Leipominen muuttui kaupunkilaisperheissä 1960–70-luvulla vähitellen viikoittaisesta taloustyöstä harrastukseksi. Myös pakastimen hankinta saattoi innostaa leipomaan, jotta pakasesta löytyisi tarvittaessa tarjottavaa yllätysvieraille. Lisäksi pakastetuista marjoista sai leivonnaisiin täytettä. Pakastimien yleistyminen 1970–80-lukujen vaihteessa kasvattikin kotileivonnan suosiota.

Vatkaimella 1950-luvun äiti saattoi pyöräyttää helposti vaikkapa kermakakun kolmivuotispäivän kunniaksi. Kuva Kodin neuvokki -sarjan osasta Juhlat kodissa vuodelta 1958.

Kenwood
tekee
ihmeitä kun
keittiössä on kiire

KENWOOD-keittiökoneet
ovat ihanteellinen apu perheen-
emännille, jotka hoitavat kotita-
louden ansiotyön ohella... ja
kaikille perheenemännille, joilla
usein on kiire keittiössä.

KENWOOD-keittiökoneet:

- säästävät aikaa ja vaivaa
- ovat helppokäyttöisiä
- ovat hintaansa nähden tehokkaimmat
ja monipuolisimmat keittiökoneet

Kenwood Chef
keittiön yleiskone
Hinta 32.500:—

Kenwood MAJOR
kerhoja, kouluja, jne.
varten. Hinta 46.500:—

Kenwood MINOR
väsymätön vatkain
Hinta 3.600:—

Myyvät alan liikkeet

MAAHANTUONTI JA HUOLTO:
T:mi HARRY MARCELL
Etelä-Espaanadikatu 22 C • Hki • Puh. 15033

Kenwoodin mainos Kotiliesi 21/1958.

MONIKÄYTTÖINEN JA VÄSYMÄTÖN APU KEITTIÖN ASKAREISSA

Pienemmät kodinkoneet kuten imuri, kahvinkeitin ja sähkövatkain yleistyivät Suomessa 1960-luvulla sen jälkeen, kun sähköliesi ja jääkaappi olivat tulleet kaupunkilaiskoteihin 1950-luvulla. Kodinkoneiden kehitys oli saanut merkittävän sysäyksen Britanniassa ja Yhdysvalloissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen, kun teollisuus houkutteli palvelukseensa nuoria naisia ja kotiapulaisten löytäminen vaikeutui. Kodinkoneet nähtiin perheenemännän uusina ja ahkerina apulaisina, jotka ratkaisisivat palvelijapulan.

PHILIPS on väsymätön kodin askareissa oli otsikko Philipsin vuoden 1967 mainoksissa. Kolminopeuksinen sähkövatkain oli mainoksen mukaan "monikäyttöinen ja väsymätön apu keittiön askareissa". Braunin sähkövatkain taas suoritti "nopeasti kaikki aikaavievät ja väsyttävät työt". Mainokset esittivät sähkövatkaimet nimenomaan väsymättöminä apulaisina, kuten Kenwood mainosti omaa vatkaintaan 1958.

Sähkökäyttöisten kodinkoneiden ostaja voi joutua perustelemaan hankintansa hyödyllisyyttä muillekin kuin perheenjäsenille, kuten helsinkiläinen postivirkailija kertoo Museoviraston säilyttämässä kyselyvastauksessa:

"Kyllä ainakin minun tuttava- ja sukulaispiirini ovat kaikki hyväksyneet sähkökäyttöiset talouksineet. Mutta esim. sähkövatkainta ovat muutamat pitäneet hiukan tarpeettomana. Pakastimista olen täällä Helsingissä myös kuullut joidenkin sanovan sitä vähemmän tärkeäksi nimenomaan kaupunkioiloissa, koska täällä ovat kaikki kaupat aivan asuntojen vieressä ja koska tuoretta kalaa, lihaa jms. saa aivan nurkan takaa."

Mainokset esittivät sähkövatkaimet perheenemännän ahkerina apulaisina. Kaupunginmuseon kokoelmissa on vuonna 1958 julkaistun mainoksen esittelemä Kenwoodin väsymätön Minor-vatkain.

EMÄNNÄN TOIVELAHJA

"Yllätä äitisi, vaimosi tai tyttäresi näppärällä ADAX-yleiskoneella. Tai lahjoita kiireiselle tyttärellesi nopea hiustenkuivaaja tai näppärä matkakuivaaja."

"ADAX-kenkienkuivaaja tai lämpötuuletin on sopiva koko perheen lahja. Ja emännän toivelahja on ADAX-sähkövatkain, oikeastaan pieni keittiön yleiskone."

Adax mainosti 1973 joulukuun Kotiliesissä käteviä joululahjavihjeitä koko perheelle näillä kahdella mainoksella, jotka oli selvästi suunnattu perheenpäälle. Joulukuu on aina ollut kodinkoneiden kuten muidenkin kulutustavaroiden mainonnassa selkeä huippu. Kodinkonemainonnan toinen huippu osuu toukokuuhun ja äitienpäivään ja kolmas taas loppukesän säilöntäkauteen, jolloin mainostetaan erityisesti pakastimia.

Sähkövatkaimista ja muista kodinkoneista tuli niiden yleistyttyä 1970-luvulla myös suosittuja häälahjoja muiden taloustavaroiden ohella. Sähkövatkaimen lisäosat ja -toiminnot kiinnostivat mahdollisesti sulhastakin, vaikka ruuanlaitto olisi jäänyt morsiamen vastuulle. Museoviraston muistitietokyselyyn vastannut helsinkiläisrouva tosin porasi itse vatkaamallaan:

"Oli täysin selkeää, että eri tuotteille oli omat kaupat. Siksi tuntuikin kovin erikoiselta, kun 60-luvun alussa Pajusella (lihakauppa) oli teflonpannu-lasivuoka-esittelijä ja sähkövatkain-esittelijä, joten tietenkin "sorruin" ostamaan itselleni ne jo niiden erikoisuuden vuoksi. Ovat muuten täysin käyttökelpoisia edelleen yli 30v. käytön

jälkeen. Vatkaimessa oli myös poran teriä ja kahvimylly, jotka edelleen toimivat ja ovat käytössä. Samaisella poralla oli tosi hyvä työstää Lauttasaaren asunnon seitsemän oven lukkojen vaihto, kun vaihdoin niihin Schlage-lukot. Siis tosi kestäviä tuotteita oli ennen myynnissä."

PERUNAMUUSIA JA PUOLUKKAPUUROA

Perunamuusin ja vatkatun marjapuuron eli vispi-puuron vatkaaminen ovat kermavaahtoa ja kakku-taikinaa arkipäiväisempiä käyttötapoja sähkövatkaimelle ja täytekakkuja todennäköisempi syy sähkövatkaimen yleistymiseen suomalaiskeittiöissä.

Oranssi Moulinexin tehosekoitin oli 1970-luvun tuote, mutta sähkövatkaimen liitettäviä tehosekoittimia oli ollut myynnissä jo aiemmin. Yleiskoneet tulivat markkinoille samanaikaisesti sähkövatkaimien kanssa jo 1950-luvulla, mutta ne yleistyivät selvästi hitaammin korkean hintansa vuoksi. Sauvasekoittimet ja kasvissosekeitto taas olivat 1980-luvun hittejä.

Tehokas ja testattu eli hyvä lahja: Slevin Ultra-Mix-vatkaimen mainoksessa yhdistyvät kodinkonemainonnan tyypillisimmät mainoslauseet. Mainos on julkaistu Kotiliedessä toukokuussa 1967 äitienpäivän edellä.

testattu ja hyväksi havaittu
SLEV
ULTRA-MIX
sähkövatkain

Suomen Sähkölaitosyhdistyksen neuvontausaston suuri vatkaintestaus osoitti, että Ultra-Mix on nopea ja tehokas. Se vatkaa sokerikakkuvaahtoa kolmessa minuutissa peräti 10,5 dl eli selvästi eniten.

Ultra-Mix vatkaimen voimakas moottori (150 W) ja poikkeuksellinen lisävarustesarja tekevät mahdolliseksi myös monet muut tehtävät. Vakiovarusteen: kaksi vipulää, kaksi taikinaaokkua, seisänelina. Lisävarusteet: muovikulho ja jalka, hilloituslaikka, poraintakka ja 8 terää, veitsenterottaja, kesä- ja vateharja, askartelusaha ja 4 terää. Myyjiemme käyttämä ohjeissa n. 74.—

OY SLEV AB
Kaukialahji

MITÄ VANHAA ON VANHOJENPÄIVÄSSÄ?

Kaupunginmuseolta tiedusteltiin helmikuussa 2006 vanhojenpäivän historiasta. Tutkija kävi työhön ja huomasi pian, ettei vanhojenpäivää ole juuri tutkittu. Edes kaupunginmuseon laajassa kuvakokoelmassa ei ollut yhtäkään kuvaa vanhoista.

MUSEO PANI TOIMEKSI ja järjesti helmikuussa 2006 vanhojenpäivän aikaan kyselytutkimuksen, jolla kerättiin tietoa ja valokuvia tästä perinteestä Helsingissä. Viestimet ja yleisö innostuivat, ja kysely tuotti yli sata vastausta ja runsaasti kuvia. Niiden pohjalta voi nyt ensi kerran hahmotella vanhojenpäivän vaihteita.

NUORI SUOMALAINEN PERINNE

Koulun päättymistä on juhlittu kauan. Penkinpainajaisista on tietoa jo 1800-luvun loppuvuosikymmeniltä. Nykyiseen ajankohtaansa penkinpainajaiset asettuivat nykymuotoisten ylioppilaskokeiden myötä 1920-luvulla, ja penkkaritavat rupesivat kehittymään meille tuttuun suuntaan. Tällöin myös lukion toisluokkalaisten rooli koulun vanhimpina alkoi korostua. Samaan aikaan muutkin vanhojenpäivän reunaehdot täytyivät: oppikouluihin tulvi tyttöjä ja muodin muutos teki pitkistä hameista vanhanaikaisia.

Vanhojenpäivällä ei ole esikuvia naapurimaissa, joten tapa lieene syntynyt Suomessa ja nimenomaan suomenkielisissä kouluissa. Suomenruotsalaisissa lukioissa vanhojenpäivää vierottiin ”suomalaisena” tapana 1960-luvun jälkipuolelta asti.

Helsingin normaalilyseon reaalilinjän vanhat pukeutuivat 1932 isien pukuihin ja pitkäkauluksisiin paitoihin. Päivän ohjelmassa oli vierailuja alaluokkalaisten tunneille, ei muuta.

Arkadian yhteislyseossa vanhojenpäivänä pukeuduttiin vanhanaikaisesti jo 1940-luvulla.

Helsingin uuden yhteiskoulun vanhat Fazerilla 1955. Kun kuva julkaistiin Ilta-Sanomissa, pojat joutuivat puhutteluun sikarinpoltosta.

Helsingin uuden yhteiskoulun vanhojen illanvietossa keitettiin nakkeja 1955.

Vanhojenpäivänä käytiin kauan koulua tavalliseen tapaan. Lauttasaa- ren yhteiskoulun vanhat historian- tunnilla 1957.

Opettajilla on ollut vuosikymmeniä keskeinen osa vanhojenpäivän järjes- telyissä. Meilah- den yhteiskoulun vanhat tanssivat liikunnanopettajan johdolla 1962.

Edo Silhanto

Arkadian yhteislyseon vanhat häiritsemässä ala- luokkalaisten tuntia 1965.

Vanhimmat kyselyn tuomat tiedot vanhojenpäivästä helsinkiläiskouluissa ovat 1930-luvun alkupuolelta. Hyvämuistinen 90-vuotias herra kertoi Norssin, silloisen poikakoulun, vanhojen pukeutuneen 1932 isiensä vanhoihin pukuihin. Hänen vaimonsa puolestaan muisti, että Helsingin V yhteiskoulun vanhat askartelivat 1934 pahvista amerikkalaisten ylioppilaiden nelikulmaiset tupsulakit.

Vanhojenpäivän vietto oli 1930–40-luvulla vielä harvinaista ja juhlatavat riippuivat kunkin luokan päähänpistoista. Ajatus toisluokkalaisten erikoisasemasta ”vanhoina” levisi silti koulusta kouluun. Ainakin normaalikouluissa juhla oli tuttu, samoin juhlan nimi, vaikka sisältö vaihteli. Jos pukeuduttiin erityisesti, asut korostivat ikää ja kypsyyttä, mutta vanhat vaatteet eivät olleet itsestään selviä.

Sodan ankeus ja poikkeusolot katkaisivat monet perinteet, ja myös vanhojenpäivän muistot ovat vähissä. Muuan sota-ajan vanha muisteli, että penkinpainajaisten jälkeen toisluokkalaiset yksinkertaisesti vain totesivat olevansa nyt vanhimpia.

PUKUJUHLA LEVIÄÄ KOULUSTA KOULUUN

Yhdessä helsinkiläiskoulussa, Arkadian yhteislyseossa, vanhojenpäivän vinteilä ja teattereista haettu pukuloisto nousee oppilaiden muistoista ja albumeista esiin heti sodanjälkeisinä vuosina. Juhlan esiintyminen muodoiltaan vakiintuneena keskellä pula-aikaa vihjaa, että tapa pukeutua vanhojenpäivänä aina nimenomaan vanhoihin asuihin lienee omaksuttu Arkadian yhteislyseossa jo ennen sotaa.

Arkadian yhteislyseo poikkesi ajan muista helsinkiläisistä oppikouluista. Teosofitaustaisessa koulussa korostettiin oppilaiden itsenäisyyttä ja luovuutta. Taide- ja taitoaineita pidettiin tärkeinä, opettajien ja oppilaiden välit olivat läheiset ja oppilailla oli jopa itsehallinto. Ulkopuoliset eivät koulua arvostaneet, koska sinne pääsi ”kuka tahansa”.

Arkadian yhteislyseon salliva ilmapiiri lienee vaikuttanut siihen, että vanhojenpäivän näyttävä vietto ja vanhoihin pukuihin sonnustautuminen vakiintuivat ensin juuri siellä. Muualla vanhojen pukujen vastaanotto saattoi ensin olla jopa kielteinen. Esimerkiksi Tyttönormaalilyseossa opettajat hyväksyivät sen, että vanhat korostivat 1948 kypsyyttään (muuten kielletyillä) korvare- kailla ja 1949 pukeutumalla huippumuodikkaasti Diorin New lookin mukaan. Mutta kun koulun

vanhat vuonna 1950 pukeutuivat isoäidin tyyliin, se loukkasi rehtorin mielestä koulun iäkkäitä opettajia. Tapa oli siis vielä uusi ja outo.

Vanhojenpäivän pukujuhla alkoi 1950-luvulla levitä Helsingin kouluissa (ja hajatietojen mukaan myös muualla maassa). Arkadian yhteislyseon lisäksi Helsingin Uuteen yhteiskouluun se tuli varhain. Normaalikouluissakin vanhat puvut tulivat pian tavaksi, mutta poikanorssien yritys hakea tyttönorssit kävelylle ja kahville vanhojenpäivänä 1954 oli kaatua Tyttönorssin opettajien vastustukseen. Juhlan leviämistä vauhditti Ilta-Sanomat, joka esitteli 1950-luvulla vanhoja kuvareportaasein. Useimmissa kouluissa opettajien asenne oli myönteinen ja kannustava, mikä osaltaan vakiinnutti tapaa.

Vanhojen hartaasti kokoamat asut olivat 1950–60-luvulla yleensä peräisin lähisuvun vinteilta, joilta saattoi löytyä komeita 1800–1900-lukujen vaihteen pukuja. Varakkaat vanhat vuokrasivat pukuja teattereista, joten tyylikirjo oli melkoinen. Kampaukset ja vähät ehostukset olivat lähes aina kotitekoisia, mutta monet pojat vuokrasivat muhkeita teatteripartoja ja -viiksiä. Mainintoja on myös kansallispukujen käytöstä ja suurpiirteisestä sonnustautumisesta lapikkaisiin ja karvareuhkoihin.

VANHAT KÄYVÄT TANSSIIN

Vanhojenpäivään nykyään kiinteästi kuuluvat ”vanhat tanssit” eivät itse asiassa ole kovin vanhoja eivätkä ole kuuluneet kauan päivän perinteisiin. Monet perinteiset ”vanhat tanssit”, kuten Pas d’Espagne, Cicapo ja Mignon, ovat 1800–1900-lukujen vaihteen muotitansseja ja -sävelmiä, jotka jäivät osaksi ylioppilasosakuntien ja muiden akateemisten piirien suuria juhlia.

Vielä 1950-luvulla ylioppilastutkinto tiesi lähes varmaa yliopistoon pääsyä. Osakuntaelämä oli suosittua, joten lukiolaiset, varsinkin tytöt, halusivat oppia ”vanhat tanssit” pärjätäkseen juhlissa. Monissa Helsingin lukioissa akateemisia tansseja opeteltiin 1940–50-luvulla voimistelunopettajan johdolla mutta vasta abiluokan syksyllä. Niitä harjoiteltiin myös teinikunnan juhlissa.

”Vanhojen tanssien” tanssimisesta nimenomaan vanhojenpäivänä kysely tuotti ensimmäinnat 1950-luvun alkupuolelta, jälleen Arkadian yhteislyseosta, joka saattaa olla tämänkin tavan kehto. Tanssi levisi pukeutumista hitaammin, ja koulujen välillä oli kauan suuria eroja tanssien laadussa, määrässä ja harjoittelun ahkeruudessa. Vielä 1970-luvun puolivälistä on tietoja tanssittomista vanhojenpäivistä.

Tanssit olivat 1980-luvulle asti koulun sisäinen juhla, johon osallistui opettajien lisäksi

Vanhojentanssien puitteet ovat yleensä karut. Vanhat pyörähtelevät Roihuvuoren lukion voimistelusalissa 1978.

Joskus vanhat pitävät tunteja nuoremmille. Laajasalon lukion vanhat opettivat 1981 päivään sopivan englannin verbin ”grow”.

Vanhojenpäivän illanviettoon on 1970-luvun lopulta lähtien kuulunut ravintolaillallinen, johon Laajasalon lukion vanhat virittäytyivät 1981 luokkatoverin kotona.

Nykyajan vanhojenpäivän pukuloistoa Jäähallin monen koulun yhteis-tanssiaisissa 2007.

vain alempien luokkien oppilaita. Vanhojenpäivä vaikutti vähemmän koulun arkeen kuin nykyään. Monissa kouluissa vanhojenpäivä oli tavallinen työpäivä, ja vanhat istuivat tunneilla normaalisti pukuleikistä huolimatta. Muissa luokissa saatettiin poiketa hieman häiritsemässä ja joskus vähän opetettiin nuorempia. Usein juhlapäivä näkyi lähinnä välitunneilla vanhojen keikistellessä toistensa kameroille.

Vanhojen ilonpito oli hillittyä. Jo 1940-luvulla marssittiin puvut yllä keskustaan leivoskahville mutta usein kahvilasta mentiin suoraan kotiin. Vanhojen illanvietot olivat 1950–60-luvulla satunnaisia ja pienimuotoisia: kokoonnuttiin jonkun luokkatoverin luo eikä nakkeja kummempia herkuja syöty. Ensimmäiset hajamaininnat vanhojen ravintolapäivällisistä ovat 1960-luvun lopulta ja 1970-luvulta.

JUHLAKIELTEISYYDESTÄ ILTAPUKULOISTOON

Nuorison aatemaailman radikalisoituessa 1960-luvun lopulla valveutuneet oppilaat alkoivat joissakin kouluissa boikotoida vanhojenpäivää turhana pröystäilynä eivätkä menneet edes katsomaan tansseja. SYK:ssa pantiin vanhojenpäivänä 1960–1970-lukujen vaihteessa niin ranttaliksi, että juhla kiellettiin vuosiksi. Yleinen juhlakielteisyys leimasi 1970-lukua, mutta vanhojenpäivä sinnitteli kyselyvastausten mukaan hengissä, levisi ja vakiintui, joskin puvut, tanssit ja juhlinta olivat yleensä aika vaatimattomia.

Ilmapiiri muuttui jo 1970-luvun lopulla aatteiden talttuessa ja elintason noustessa. Juhlakielteisyys ja perinteiden hylkiminen vaihtuivat yltyväksi juhlainnoksi ja perinteennäläksi. "Vanhojen tanssien" suosio elpyi lukioissa ja pian myös akateemisissa piireissä uuden polven juhlahaluisten ylioppilaiden aloittaessa opinnot. Vanhojenpäivä levisi 1980-luvulla koko maan lukioihin, myös maaseudulle, ja alkoi saada uusia piirteitä, jotka kertovat vaurastumisesta ja nykyajalle tyypillisestä yksilöllisyyden tavoittelusta.

Pukuihin, kampauksiin ja meikkiin alettiin sijoittaa yhä enemmän rahaa, ja vinttien aarteet

väistyivät vuokrapukujen ja teetettyjen luomusten tieltä – eipä 1980-luvun ullakoilla enää kovin upeita vanhoja pukuja ollutkaan. Tanssivalikoima laajeni ja monipuolistui liikunnanopettajien alkaessa etsiä omaperäisiä uutuusia. Koko komeuden rahoittajina vanhemmat alkoivat vaatia osaansa, ja tuli tavaksi kutsua heidät katsomaan tansseja, joko koulun päiväjuhlaan tai iltatilaisuuteen vanhojenpäivän aattona. Myös vanhojen oma iltajuhla muuttui ylellisemmäksi ravintolaillallisen vakiintuessa osaksi vanhojenpäivää.

Vanhojenpäivä on alkanut parin viime vuosikymmenen aikana muistuttaa televisiosta ja elokuvista tuttuja amerikkalaislukiodien prameita *prom*-pääöstanssiaisia. Pukujen historiallisuus ja ”vanhuus” on vaihtunut ajanmukaiseen, paljasta-vaan iltapukueleganssiin. Yksilöllisyyttä haetaan mielikuvituksellisilla luomuksilla, ja joillakin on varaa jopa kahteen asuun. Pukuloiston ikuistaa ammattivalokuvaaja. Myös tanssiohjelmassa, etenkin vuodesta 1992 lähtien Jäähallissa järjestetyissä suurkanssiaisissa, on entisestään loitottu perinteisistä ”vanhoista tansseista”, joiden oheen on koottu monentyylinen tanssikirjo.

Vanhojenpäivästä on tullut koulua, koteja ja lähiseutuakin yhdistävä ponnistus. Koulut ovat luoneet päivään lisähohtoa kuten nuorempien oppilaiden tarjoilemia juhlaounaita ja huolella askarreltuja koristeita. Tanssia ei säestä enää nauru vaan yhtye. Ankarasti harjoitelluilla tansseilla ilahdutetaan paitsi koulutovereita ja vanhempia myös läheisten palvelutalojen ja päiväkotien väkeä. Joissakin kouluissa vanhojen vanhemmillekin pidetään tanssitunteja, jotta juhlapöytäelämä sujuisi sulavasti.

PÄIVÄ PRINSESSANA

Vanhojenpäivä on säilyttänyt suosionsa yli puoli vuosisataa. Perinteen elinvoimaa on pitänyt osaltaan yllä sen kasvatuksellinen tarkoituksenmukaisuus. Remuisia ja uhmakkaita penkinpainajaisia seuraa opettajien kannalta kätevästi vanhojenpäivä, joka korostaa arvokasta ja kurinalaista käytöstä ja hyviä tapoja. Opettajilla onkin kauan ollut vanhojenpäivän valmisteluissa keskeinen osa.

Vanhojenpäivän perinteitä kantavat naiset, tyttöjen liikunnanopettajat ja tyttöoppilaat, joista useimpia kauniiksi ja naiselliseksi laittautuminen ja tanssi ovat kiehtoneet halki aikain. Monet tytöt haaveilevat vanhojenpäivästä jo yläasteella, ja pari saatetaan varata vuosia etukäteen. Poikapulaa potevissa lukioissa kavaljeereja lainataan muista kouluista ja kierrätetään kaksissakin tansseissa. Asu on monelle vanhalle se pienempi pulma...

Vanhojenpäivä on muiden koulutapojen tavoin konservatiivinen juhla, joka on muuttunut vain vähän 50 vuodessa. Ulkoiset muutokset selittää elintason nousu, joka on kasvattanut juhlahalua ja valmiutta sijoittaa juhliin rahaa. Juhlan toistuminen samannäköisenä kuuluu vanhojenpäivän luonteeseen: nuoremmat oppilaspolvet haluavat kokea saman elämyksen, jota he ovat ihailleet tanssisalin reunalta. Siksi juhlassa ilmenee vain pieniä persoonallisia lisiä ja sävyjä eikä itse peruskaavaa haluta muuttaa rajusti.

Nykyajan vanhojenpäivän yliviritetyn loiston ytimessä sykkinee myös romanttinen haave saada viettää edes kerran ”päivä prinsessana”. Akateemisten juhlasalien ovet aukenevat yhä harvemmille, eikä satuhäitäkään kovin monen kohdalle osu. Saattaa olla, että moni neitonen aavistaa vanhojenpäivän, lukiovuosien huippukohdan, jäävän elämän ensimmäisiksi ja viimeisiksi iltapukutanssiaisiksi.

KIRJALLISUUTTA SUOMALAISISTA JUHLISTA

Juhlat ovat kaikkein perusteellisimmin tutkittuja kulttuuri-ilmiöitä. Niinpä tässä tarjotaan vain muutamia yleisteoksia, joiden avulla pääsee helposti syvemmälle suomalaisiin juhla-perinteisiin.

JOULU JOUTUI. Juhlatietoa, kuvia ja kertomuksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura eli SKS 1994.

JUHANNUS AJALLAAN. Juhlia vapusta kekriin. SKS 2004.

JUHLAKIRJA. Suomalaiset merkkipäivät. SKS 1979.

KAHDEN KAUPPA. Juhlatietoa, kuvia ja kertomuksia suomalaisista häistä. SKS 1995.

Karjalainen, Sirpa: **JUHLAN AIKA.** Suomalaisia vuotuisperinteitä. WSOY 1994.

Karjalainen, Sirpa & Korhonen, Teppo & Lehtonen, Juhani U. E.: **UUSI AJANTieto.** WSOY 1989.

LASTEN JUHLAT. Rotinoista rippikouluun. SKS 1998.

PÄÄSIÄINEN. Juhlatietoa, kuvia ja kertomuksia. SKS 1997.

Vilkuna, Kustaa: **VUOTUINEN AJANTieto.** Otava 1950.

Vuolio, Kaisu: **SUOMALAINEN JOULU.** WSOY 1981.

VIIMEINEN UNI

KUOLLEIDEN LASTEN VALOKUVAT

TEKSTI: SATU SAVIA, TUTKIJA
KUVAT: HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO

Valokuvaajat ovat aina ikuistaneet ihmiselon tärkeitä hetkiä, ilon ja surun juhlia. Joskus ensimmäinen ja ainut valokuva liittyi elämän viimeiseen taitekohtaan – kuolemaan.

Tuntematon vauva on tuotu 1880-luvulla kuvattavaksi Nyblinin ateljeeseen ennen hautausta. Pienokainen on puettu kauniisiin vaatteisiin ja arkku koristeltu vihreillä lehdillä.

VALOKUVAUKSEN yleistyttyä 1800-luvun puolivälissä oli ammattivalokuvaajan ottama kuva monille kallis hankinta. Varallisuudestaan riippumatta ihmiset kuitenkin pyrkivät hankkimaan itsestään tai omaisistaan kuvan elämän tärkeissä taitekohdissa, myös kuoleman kohdatessa. Kaupunginmuseon kokoelmien keskeisten valokuvaajien ja kuvaamoiden, Eric Sundströmin, Daniel Nyblinin ja Atelier Apollon, negatiiveissa on lukuisia kuvia vainajista, myös lapsista. Kuvat pysäyttävät katsojan ja kysymykset nousevat mieleen: Mikä on ollut lapsen kohtalo? Miksi hänestä on haluttu valokuva vainajana?

LÄSNÄ OLEVASTA PIILOTETTUUN KUOLEMAAN

Nyky-yhteiskunnan ja kuoleman välinen suhde on hyvin ristiriitainen. Toisaalta kuolema halutaan torjua ja piilottaa, toisaalta kuolemaa nostetaan entistä enemmän ja suorasukaisemmin esiin julkisuudessa. Esimerkki kuoleman piilottamisesta on sen siirtymisen kotioloista laitoksiin ja sairaaloihin. Aina näin

ei ole ollut. Entisajan ihmisten arjessa kuolema oli jatkuvasti läsnä, sillä kuoleminen tapahtui kodeissa. Silloin koko perhe valvoi kuolevan vuoteen ääressä ja omaiset valmistelivat hänet viimeiselle matkalleen. Ennen hautajaisia, kirkolle lähdettäessä, vainaja oli avoimessa arkussa kotona. Oli tapana, että kuolleesta otettiin yhdessä omaisten kanssa tuolloin viimeinen valokuva.

Kuolemaan liittyä edelleen yhteisöllisiä rituaaleja kuten hautajaiset ja muistotilaisuudet. Hautajaisten avulla ilmaistaan yhteistä surua ja ahdistusta, joita sanat eivät pysty kertomaan. Hautajaiset luovat sukulaisten välille yhteyttä ja yhteenkuuluvuutta. Kontakti vainajaan sen sijaan on nykyisin vähäinen – vain harvat meistä näkevät kuolleita – ovathan kuolleet hautajaisissa useimmiten suljetuissa arkuissa. Myös vainajan valokuvaaminen tuntuu monista nykyisin epäsovelialta ja makaaberilta. Kuolleen kuvaamisesta on tullut tabu, jota se ei entisaikoina ollut.

LAPSEN KUOLEMA ENTISAIKAAN

Nykyisin kuolema liitetään vanhuuteen. Menneinä vuosisatoina kuolema kuului mihin ikään tahansa. Lapsikuolleisuus oli suuri, ja vielä 1800-luvun lopullakin alle vuoden vanhoista kuoli lähes 14 %. Lapsen kuolema synnytyksessä tai aivan pienenä

Taimi Hildén kuoli 4-vuotiaana 1911 jäätyään kaatuneen reen alle kotipihallaan Helsingissä. Pienen vainajan päässä on myrttikruunu ja kädessä kieloja. Pää on käännetty kohti kameraa. Arkku on nostettu valokuvausta varten pöydälle ja huone on koristeltu suurin huonekasvein.

oli vanhemmille todellinen uhka. Lapsia kuoli paljon erilaisiin rokkoihin, hinkuyskään, keuhkokuumeeseen, koleraan, lavantautiin, ripuliin ja muihin likaisen veden aiheuttamiin tauteihin. Lapsen kuolema oli tavallinen niin köyhissä kuin rikkaissa perheissä.

Usein lapsesta ei hänen eläessään ollut otettu valokuvaa, joten vanhemmat halusivat hänestä kuvan muistoksi. Näin syntyivät lapsivainajien valokuvat, jotka ovat yleisiä Euroopassa ja Yhdysvalloissa jo ensimmäisten valokuvien, 1840-luvulla otettujen dagerrotyyppien joukossa. Koska dagerrotypia-menettelmä oli monimutkaisen ja taitoa vaativa, oli tavallista, että kuollut pienokainen vietiin valokuvaajan studioon kuvattavaksi. Myöhemmin, valokuvaustekniikan kehittyttyä, oli tapana kutsua valokuvaaja kotiin ikuistamaan lapsivainaja.

KUIN UNESSA

1800-luvun romantiikan kaudella myös kuolema romantisoitiin ja siitä tuli keskeinen aihe monissa taideteoksissa. Samaa kuoleman romantisointia voi nähdä myös kuolleiden lasten valokuvissa. Koska muistokuva lapsesta oli omaisille tärkeä, piti valokuvaajien tehdä kuvista mahdollisimman kauniita. Tehtävä oli vaikea, koska kuvaajat yrittivät luoda vaikutelman siitä, että lapsi vain nukkui.

Kuva otettiin vainajan ollessa sängyssä tai sohvalla joko valokuvaamossa tai lapsen kotona. Lapsi aseteltiin kauneimpiin vaatteisiinsa puettuna sohvalle ”nukkumaan” viimeistä untaan. Hänellä saattoi olla lelu, esimerkiksi nukke, kainalossaan. Joskus kuvassa oli sureva äiti kuollut lapsi sylissään, jolloin kuva liittyi 1800-luvun perhekeskeisessä aatemaailmassa korostettuun äidinrakkauteen. Yleisimmin lapsivainaja kuvattiin arkussa makaamassa. Lasten arkut ja kuolinvaatteet olivat valkoisia. Arkut koristeltiin joko vihreillä oksilla tai paperikukkasilla ja lapsen päähän painettiin myrttiseppelä.

Kaunis kuva kuolleesta lapsesta toimi paitsi muistona myös eräänlaisena vastakuvana kuolemalle. Kristinuskon näkökulmasta katsottuna kuollut ihminen oli lähempänä Jumalaa kuin elävä, ja siksi lapsen kuvaan voitiin liittää toivo ylösnousemuksesta. Valokuvien tilaajia lohdutti myös kristillinen uskomus siitä, että viattomana lapsena kuoleminen oli varmin tae taivaaseen pääsystä.

KUOLLEIDEN KUVAUKSEN HIIPUMINEN

Tapa kuvauttaa kuollut lapsi oli yleinen vielä 1900-luvun alun vuosikymmeninä. Maaseudulla ja kau-

pungissakin oli tyypillistä kuvata vainaja arkussaan hautajaispäivän aamuna ennen lähtöä siunaustilaisuuteen. Helsinkiläisvalokuvaajien 1920–30-lukujen tuotantoon kuuluu paljon kuvia vainajista arkuissa. Kuvissa lapsi on joko yksin arkussaan tai koko hautajaisväen keskellä avoimessa tai suljetussa arkussa.

Lapsi- ja aikuisvainajien valokuvaaminen väheni toisen maailmansodan jälkeen. Sota teki kuoleman entistä jokapäiväisemmäksi: hautajaisia oli paljon ja kaikkien sankarivainajien arkkua ei voitu avata sukulaisten tai valokuvaajan katsottavaksi. 1940–50-luvulla kuolleita kuvattiin vielä melko usein, sillä vainajia säilytettiin ennen hautausta kotona. Tapa kuvauttaa vainaja hiipui lopullisesti 1960–70-luvulla, kun yhä useampi kuoli sairaalassa ja hautajaisia alettiin järjestää siunauskappeleissa.

RAKKAAT MUISTOT

Nykyihmisen on vaikea kohdata kuolleiden lasten kuvia, tuntuvathan ne järkyttävän elämänsä kaaren luonnollista järjestystä, oletusta siitä, että lapset hautaavat vanhempansa. Me arastelemme kuolleen lapsen kohtaamista. Kuolleiden lasten valokuvien katsomista voi helpottaa tieto siitä, että usein kuva oli ainoa muisto, joka vanhemmille lapsestaan jäi.

Kuolleen lapsen kuvia on käytetty menestyksekkäästi surutyössä myös nykypäivänä. Kuvat helpottavat kaikenikäisten surutyötä ja auttavat kerrottaessa kuolemasta lapsen sisaruksille. Lasta hyvästellessä otetut valokuvat, jalan- ja kädenjäljet sekä hiussuortuvat muodostuvat myöhemmän surutyön aikana vanhemmille ja koko perheelle korvaamattomiksi ja rakkaiksi muistoksi menetetystä lapsesta.

Olof Sundström

Pieni lapsivainaja kuvattiin arkussa kotonaan vuonna 1929. Lapsen käteen on laitettu myrtinoksia ja pitsein somistetussa arkussa on kukkivia oksia.

JOULUKUKKIEN SYVÄT JUURET

Nyky-Suomessa joulu on kukka-
kaupan kiihkein sesonki, jolloin
myydään miljoonia hyasintteja,
tulppaaneja ja joulutähtiä. Joulu-
kukkavalikoima oli melkoinen jo
1870-luvun Helsingissä.

MONIEN SUOMALAISEN JOULUN historiaa
esittelevien teosten mukaan Suomen ensimmäinen
joulukukka oli yksi ainoa hyasintti, joka kukki
helsinkiläisen kukkakaupan ikkunassa jouluna
1879 ja keräsi ihmettelevää yleisöä. Tarina on
hauska mutta perätön ja antaa väärän kuvan
hyasintin ja muiden joulukukkien vaiheista
Suomessa. Joulukukkien historia piiryy
tarkemmin esiin tutkimalla 1800-luvun
sanomalehtien ilmoituksia, joista löytää
yllättävän kukkarunsauden.

Komea tulppaanikori oli
kunniapaikalla
asetinlaite-
mies Kattaisen
perheen viet-
täessä joulua
Hertankadulla
Pasilassa 1915.
Etualalla ihail-
laan ilmeisesti
kotona hyö-
detyn tasetin
kukkia.

HYASINTIN KULTA-AIKA

Hyasintti tuotiin Eurooppaan Vähästä-Aasiasta
1500-luvulla kuten tulppaani ja monet muut si-
pulikukat. Tulppaanista tuli 1600-luvun suosikki-
kukka, josta jalostettiin Hollannissa lukemattomia
lajikkeita ja jonka sipuleista voitiin maksaa omai-
suuksia. Hollantilaiset jalostivat 1600-luvulla myös
vaatimattomasta mutta tuoksuvasta luonnonhyasin-
tista meille tuttuja runsaskukkaisia, monenvärisiä
jalohyasintteja.

Hyasintti ja tulppaani tunnettiin Suo-
messakin jo 1673, jol-
loin Turun Akatemian
professori Elias Til-
landz kirjasi ne kasvi-
luetteloonsa. Muuta-
man vauraan helsin-
kiläiskauppiaan pe-
rukirjoissa mainitaan
1600–1700-lukujen
vaihteessa kukkaruuk-
kuja, joissa kenties kas-
vatettiin Hollannista

Tulppaanit ja
kielot olivat suo-
siossa joulukukkina
1900-luvun alku-
puolella. Joulukortti
1940-luvulta.

tuotuja tulppaaneja ja hyasintteja, ajan himoittuja
ylellisyystuotteita.

Hyasintti ohitti tulppaanin suosiossa 1700-
luvulla, ja innokas jalostustyö tuotti vuosisadan
mittaan 2 000 hyasinttilajiketta – nykyisin niitä
tunnetaan vain 110. Hyasinttien menestystä siivitti
markiisitar de Pompadour, Ranskan Ludvig XV:n
rakastajatar, joka hullaantui niihin 1750-luvulla,
täytti niillä Versailles'n kukkapenkit ja jopa ripusti
hyasintinkukkia koruina kaulalleen.

Madame de Pompadour halusi nauttia hyasin-
teista myös talvella, minkä mahdollisti vastikään
keksitty menetelmä hyötää sipulit kukkaan erityi-
sissä hyasinttilaseissa. Kylmäkäsitellyn hyasintin-
sipulin saa näet puhkeamaan kukkaan kuukaudessa
asettamalla sipulin vesiastian ylle siten, ettei sipuli
koske veteen. Versailles'ssa kukoisti talvella 1759
peräti 200 lasissa kasvatettua hyasinttia, ja uusi
villitys oli syntynyt.

Suomessakin hyasintteja ja muita sipulikukkia
alettiin kasvattaa 1700-luvun jälkipuolella karta-
noiden puutarhoissa. Myös muodikkaita hyasintti-
laseja valmistettiin jo 1760-luvulla Pohjoismaissa,

ja ajan ruotsalaisissa puutarhakirjoissa neuvottiin, miten hyasintin saa kukkaan uudeksivuodeksi.

KUKKALOISTOA KESKELLÄ SUOMEN TALVEA

Muutamissa Suomen kartanoissa oli jo 1700-luvulla kasvihuoneita ja puutarhureita, jotka kilvan kukittivat erilaisia kasveja talvella. Taidonnäytteitä olivat 1700–1800-lukujen vaihteessa sipulikukkien ohella omenapuun ja syreenin oksat ja pensasruusut. Talvikukista tuli 1800-luvun alkupuolella myös porvariston ilo sipulien saatavuuden parantuessa, hyasinttilasien ja kasvihuoneiden yleistyessä sekä huonekasvien tullessa vähitellen muotiin. Kukkia arvostettiin romantiikan aikaan ja tuoksuvia lajeja nuuhkittiin ihastuksesta huokaillen. Hyasintin lemua pidettiin erityisen viehkeänä, ja kukan suosio säilyi vakaana.

Kukkivista monenvärisistä hyasinteista oli ensi kerran ilmoitus helsinkiläisessä lehdessä maaliskuussa 1820. Hyasintteja, sekä sipuleita että ruukussa tai lasissa hyödettyjä, mainostettiin 1820–40-luvulla muutaman vuoden välein. Tarjolle tuli myös tulppaaneja, krookuksia, tasetteja, narsisseja, liljoja, amarylliksiä, gladioluksia, leinikkejä ja vuokkoja, joita kaikkia suositeltiin ruukkukasvatukseen. Sipuleita myytiin lähinnä loka-joulukuussa ja kukkivia kasveja tammi-maaliskuussa.

Kukkia ja sipuleita sai Helsingin harvalukuisilta puutarhureilta, jotka olivat vauraiden kaupunkilaisten, kuten senaattori Klinckowströmin, panimonomistaja Sinebrychoffin tai kirjakauppias Waseniuksen, palveluksessa. Puutarhurit tuottivat ulkomailta siemeniä ja sipuleita, kasvattivat isäntiensä kasvihuoneissa kukkia ja myivät niitä suoraan kasvihuoneesta tai kotoaan. Kukkien kysyntä oli kuitenkin talvisin pientä ja tarjonta vaatimatonta ja satunnaista.

Helsinkiin rakennettiin uusia kasvihuoneita 1840–50-luvulla ja uudet puutarhurit alkoivat kehittää alaa. Erityisen yritteliäs oli saksalainen, Pietarissa koulutettu puutarhuri Christian Bohnhof, joka palkattiin 22-vuotiaana vuonna 1844 Nicolai Sinebrychoffin puutarhuriksi Hietalahteen.

Bohnhof alkoi järjestää yhteistyössä kauppiaiden kanssa talvikukkien myyntinäyttelyitä, joista ensimmäisessä, Frenckellin kirjakaupassa Senaatintorilla 1849, oli monenvärisiä hyasintteja, tulppaaneja, krookuksia ja vuokkoja. Bohnhofin moniviikkoisista kukkanäyttelyistä tuli 1850-luvulla jokavuotisia. Valikoimaan liitettiin tasetit, narsissit, syreenit, kameliat ja appelsiininkukat. Kilpailijat tarjosivat talvikukiksi hyasinttien ja muiden sipulikukkien ohella ajan tyyppillisiä kesäisiä

Erkki Salmela

Kukkakaupan jouluikkuna Rudolf Koivun kansiluonnoksessa Joulutouhu-lehteen 1935.

puutarhakukkia kuten tuoksureseda, kiinanesisikko, krysanteemi, kaunokainen, heliotrooppi, leukoija, kultalakka ja sineraaria.

Kunnianhimoinen Bohnhof vuokrasi 1858 Arkadian villatontilla (nykyisen Eduskuntatalon edustalla) sijainneen kuusihehtaarisen kauppapuutarhan. Hänen urauurtava yrityksensä alkoi tuottaa ja myydä leikkokukkien ja siementen lisäksi puutarhan koristekasvien taimia. Vuonna 1871 Bohnhof perusti maan ensimmäiset kukkakaupat Helsinkiin ja Turkuun ja alkoi harjoittaa postimyyntiä.

JOULUKUKKIEN ESIINMARSSI

Talvikukia myytiin 1860-luvulle asti enimmäkseen tammi-maaliskuussa, eikä puutarhurien lehti-ilmoituksissa mainittu joulua joulukuussakaan. Kukat liitti mainonnassa jouluun ensimmäisenä Bohnhof, joka pystytti jouluna 1852 Bolin & Einighorstin kauppaan ”joulupöydän”, jossa oli hyasintteja, kamelioita, näsiöitä, sineraarioita sekä sammalesta ja kuivakukista tehtyjä seppeleitä. Ilmeisesti joulupöytä ei menestynyt, koska seura-

vina vuosina Bohnhof piti näyttelynsä vuodenvaihteen jälkeen.

Vasta 1860-luvun jälkipuolella alettiin mainostaa juuri joulun alla hyasintteja, muita kukkia sekä muotiin tulleita viherkasveja ja kuivakukka-asetelmia ja -seppeleitä. Joulukukkamarkkinoinnin läpimurto tapahtui 1871 Bohnhofin järjestäessä joulunäyttelyn vasta-avatussa kukkakaupassaan. Kukat kävivät hyvin kaupaksi, ja Bohnhof uusi joulunäyttelyn vuosittain. Sen mainoksista tuli yhä lukuisampia ja näyttävämpiä, ja niissä korostettiin kukkien kuulumista jouluun ja sopivuutta joululahjoiksi.

Bohnhofin joulunäyttelyiden lajivalikoima laajeni vuosittain, eivätkä kilpailijat jääneet jälkeen. Joulun alla oli 1870-luvulla tarjolla jo melkoinen kukkarunsaus: ennestään tuttujen lajien lisäksi kieloja, kanervia, joulukaktuksia, heisiä, syklaameja, atsaleoja, kalloja, ruusuja... Lisäksi joululahjoiksi myytiin joulukukkakoreja, palmuja, fiikuksia, traakkipuita ja muita viherkasveja sekä olki-, sammal- ja kuivakukkatöitä.

Maan menestyvin kukkatarhuri Christian Bohnhof kuoli 58-vuotiaana vuonna 1881, ja yritys rappeutui. Joulukukkamainonta notkahti Helsingin lehdissä joiksikin vuosiksi, kunnes uudet liikkeet pääsivät vauhtiin, mutta samaan aikaan kauppa vilkastui Turussa ja Viipurissa. Joulukukat olivat tulleet jäädäkseen, vaikka ne eivät vielä olleet yleisiä. Vielä 1880-luvulla helsinkiläisen säätyläisperheen joulu saattoi olla kukaton. Ostokukat olivat monista kallista turhuutta, ja harva osasi hyötää joulukukkansa itse.

KUKKA JOULUKSI JOKA KOTIIN

Joulukukat yleistyivät Suomessa 1900-luvun alkupuolella. Vuosisadanvaihteen joulujen lempikukat kielo ja syreeni väistyivät, koska ne sopivat sipuleita huonommin massatuotantoon. Halpenevat hyasintit ja tulppaanit toivat jouluiloa yhä useampaan kotiin sekä kukkivina ostettuina että itse hyödettyinä. Kaupan oli myös hintavampia atsaleoja, jouluruusuja ja krysanteemeja. Joulutähti esiteltiin 1930-luvulla kalliina ja kylmänarkana erikoisuutena.

Joulukukat tulivat 1920–30-luvulla suomalaisille niin rakkaiksi, että sota-ajan kukkapulan mentyä kaivatut punaiset tulppaanit ja tuoksuvat hyasintit otettiin lehdissä vastaan erottamattomana osana joulua, jopa suomalaisen joulun symboleina. Joulukukkien kysyntä kasvoi 1950–60-luvulla, ja kauppoihin tuli puutarhurien kehittämiä, tehokkaasti markkinoituja uutuuksia.

Joulutähdessä onnistuttiin jalostamaan sitkeä-henkinen muoto, joka löi meillä läpi 1960-luvun lopulla. Myös hankalina kukitettavina tunnetut amaryllis ja atsalea oppivat 1970-luvulla avaamaan nappunsa jouluksi. Vanha tuttu joulukaktus trimmattiin 1990-luvulla markettikuntoon ja se sai seurakseen monenvärisiä tulilatvoja. Nykyään tunnemme jo trendisävyisiksi värjätyn joulutähdet ja jouluorkideat.

Monet uutuuksina mainostetut kasvit kuten syklaamit ja jouluruusut ovat kuuluneet jouluvalikoimaan jo 1800-luvulla. Monista vanhanajan joulukukista kuten kielosta ja syreenistä ei sen sijaan enää voi kuin haaveilla. Pohjolan vuosisatainen talvi-ilo hyasintti silti sinnittelee yhä myyntitilastojen kärjessä maaseudun tuella, tasaisesti kaupunkien suosikin joulutähdessä rinnalla.

Himmeli, tuomaanristi ja hyasintti, suomalaisen joulun tunnuksia 1970-luvun joulukortissa. Näistä hyasintilla on pisin, puolentoista vuosisadan perinne helsinkiläiskotien jouluilona. Kansanomaiset koristeet palautettiin unohduksesta muotiin vasta 1930-luvulla kansallisromanttisessa hengessä.

1800-LUVUN PUOLIVÄLISSÄ yleistyi porvariston parissa tapa tilata suuriin perhejuhliin koreita makeisia, jotka annettiin vieraille muistoksi juhlasta. Makeiset valmistettiin kovasta sokerimassasta, käärittiin kauniiseen paperiin ja koristeltiin silkkikukilla, nauhoilla, pitseillä sekä kiilto- ja kohokuvilla.

Hääkonvehtien koristeena käytettiin usein sydämiä, kyyhkysiä ja kukkia. Ristiäismakeisia koristi puolestaan pieni vaaleanpunainen vauva, joka uinui tyllipilvessä. Mustan- tai hopeanvärisen paperiin käärityt hautajaiskonvehdit koristeltiin vainajan kuvalla, enkelilahmolla tai hopeisella ristillä, joka valmistettiin kumista ja sokerista.

Joskus vieraalle annettiin kokonainen pussillinen muistomakeisia kotiin vietäväksi. Komeimmat konvehdit piilotettiin piirongin laatikkoon, mutta yksinkertaisemmat syötiin itse tai annettiin lapsille. Nykyjuhlien yllätyspussit jatkavat tätä perinnettä.

ANNA FINNILÄ

Ristiäis-,
hää- ja hauta-
jaiskonvehti
1800–1900-
lukujen vaih-
teesta.

Juha Nurni

MAKEITA MUISTOJA

SATAVUOTIAS VAPPUKUKKA

SUOMALAINEN vappukukka täyttää 2008 sata vuotta. Sen juuret ulottuvat kuitenkin vuoteen 1904, jolloin nuori helsinkiläinen pankkineiti Greta Klärich vieraili Göteborgissa ja tutustui ranskalaisperäisiin Maitopisara-asemiin. Niillä köyhiä äitejä neuvottiin ja autettiin lastenhoidossa lapsikuolleisuuden alentamiseksi. Äidiltään hyväntekeväisyysaatteen perinyt Klärich innostui ja aloitti pian Maitopisara-toiminnan Helsingissä.

Myös uuden Maitopisara-yhdistyksen rahapulaan tuli apu Göteborgista, jossa Beda Hallberg keksi 1907 kerätä varoja tuberkuloosityöhön myymällä vappuna halpoja kukkarintaneuloja. Ensimmäinen keräys oli suurmenestys, ja idea levisi nopeasti. Greta Klärich toi jo 1908 vappukukan Helsinkiin.

Klärich värväsi taitavasti vapaaehtoisia askartelemaan ja myymään vappukukkia. Eteväenä markkinoijana hän ajatti Espan vappuhulinassa paperikukin

Ivan Timiasev

koristeltuja vaunuja, joissa kaksi säätyläisneitoa myi vappukukkia. Niinpä jo 1908 kukkia myytiin 90 000. Vappukukien menekki kasvoi, ja Maitopisara-yhdistys ulotti keruun ja neuvonta-aseman vähitellen koko maahan.

Neuvoloista tuli kuntien lakisääteinen tehtävä 1944, ja ajan mittaan Maitopisara-asemat kunnallistettiin. Yh-

distys sulautui 1976 Folkhälsaniin, joka yhä järjestää vappukukkakeräyksen lasten hyväksi Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa.

Kevättäkin rintapielen pienet kukkasot ovat monenvärisiä ja -mallisia paloja selluloidia, muovia ja paperia neulan päässä. Suosittuina keräilykohteina ja museoesineinä ne kertovat Suomen sosiaalipalveluiden historiasta säätyläisnaisten hyväntekeväisyysyhdistyksistä hyvinvointivaltioon.

KERTTULI WESSMAN
JERE JÄPPINEN

YHTÄ JUHLAA

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEON
NÄYTTELY SEDERHOLMIN TALOSSA

Helsingiläiset juhlat ovat rikas ja värikäs tapakokonaisuus, jossa hyvin eri-ikäiset ja eritaustaiset perinteet elävät rinnan. Helsingissä on aina asunut muualta tulleita, jotka ovat tuoneet oman, useille tuntemattoman lisänsä kaupungin juhla-perinteiden moninaisuuteen. Yhtä juhlaa -näyttely esittelee helsingiläisten juhla-muistojen kirjoa, erilaisten kulttuurien pieniä ja suuria juhlahetkiä.

Näyttely ei käy järjestelmällisesti läpi kaikkia erilaisia juhlia eikä kerro kaikkea, mitä runsaasti tutkituista juhlista tiedetään. Muistojen tavoin näyttely koostuu välähdyksistä, jotka nostavat esiin tuttu-jen juhlien unohtunutta menneisyyttä ja erilaisia juhlia yhdistäviä piirteitä. Näin avautuu yhä uusia näkökulmia siihen, mitä juhla merkitsee ihmisille. Ryppyotsaisuutta karttava näyttely tarjoaa yllätyksiä ja oivalluksia – ja ehkäpä hitusen juhلاميelta museossakin.

JUHLAKUVASSA Juhlia on vuosi-tuhansia tallennettu kuvin, mutta vasta valokuvaus toi tämän kaikkien ulottuville. Ennen valokuvaan tiivistettiin juhlan muistettavin osa, vaikkapa juhlaväki päähenkilö keskellä kukkineen ja lahjoineen. Piirongin päällä tai albumissa juhla-kuvat pitivät muistissa suvun tarinaa. Nykykamerat eivät juuri rajoita kuvien määrää, ja juhlien pienetkin käänteet tallentuvat, usein moninkertaisesti. Kovalevyjen ja romppujen täyttyessä tuhansista otoksista valokuvien arvo on laskenut, eikä yksittäinen kuva enää herätä niin vahvoja tunteita ja muistoja kuin ennen.

SEDERHOLMIN TALON
HISTORIA

PÄIVÄNSANKARILLE Nykyään kuka tahansa voi olla juhlan aihe. Jokaisella on omat merkkipäivänsä, joita juhlitaan isoin tai pienin muodoin – tai koetaan unohtaa kokonaan. Näin ei ole ollut aina.

Nimipäiviä alettiin viettää Suomessa 1700-luvulla, ja suosituin tapa oli 1800–1900-lukujen vaihteessa. Nykyään nimipäivien vietto ja onnitte-lukorttien lähettely alkaa käydä harvinaiseksi, mutta nimipäiväkalenteri on säilyttänyt suosionsa Suomessa ja Ruotsissa kansallisena erikoisuutena.

Lasten syntymäpäiviä on juhlittu vuosisatoja perhepiirissä. Aikuisista vain hallitsijaperheen jäsenten syntymäpäiviä juhlittiin. 1800-luvulla kansallisten merkkimiesten tasavuosisikymmenien julkinen muistaminen teki syntymäpäivistä muodikkaan keino korostaa elämän saavutuksia. Nykyään useimmat aikuiset juhlivat ainakin tasavuosisikymmeniään mutta juhlinta on muuttunut epämuodollisemmaksi ja pienimuotoisemmaksi.

ALEKSANTERINKATU

I KERROS

TAHDON Kahden ihmisen suhteen virallistaminen yhteisön edessä on ollut kautta aikain elämänsä juhliuksi käännekohta. Häissä on siis kyse isoista asioista. Hääjuhla merkitsee kahden suvun liittoa sekä joskus merkittäviäkin omaisuuden ja vallan siirtoja. Häät ilmentävät käsityksiä sukupuolista ja niiden suhteista, seksuaalimoraalista, perheestä, elämän, yhteisön ja kulttuurin jatkuvuudesta, oikeastaan koko yhteiskunnan perusjärjestyksestä. Siksi häät herättävät edelleen suuria intohimoja: jotkut ponnistelevat toteuttaakseen juhlaansa tarkoin perinteen mukaan, jotkut kapi-
noivat hyläten vanhat tavat, jotkut taistelevat saadakseen oikeuden juhlia liittojaan kuten muutkin.

KUOKKAVIERAAT SOHVALLA

Helsinki on lukemattomien juhlien näyttämö. Suurin osa on yksityisiä ja muille kaupunkilaisille lähes näkymättömiä. Pääkaupunki on kuitenkin myös monien suurten kansallisten juhlien tapahtumapaikka. Näiden juhlien humusta ovat useimmat suomalaiset voineet jo vuosikymmenien ajan päästä osallisiksi elokuvien ja television avulla, eräänlaisina kuokkavieraina. Itsenäisyyspäivän linnanjuhlat ja uuden vuoden vastaanotto ovat tutuimmat ja katsotuimmat kansalliset tv-juhlat. Unohtumattomimpia lienevät silti kansallissankarien voitonjuhlat ja viimeiset matkat.

KATARIIANKATU

JUHLIEN MUISTOT Juhlat ovat elämän tunteellisia kohokohtia, joissa tavoitellaan arjesta poikkeavaa kauneutta ja laatua. Siksi juhlien aineellisia muistojakin vaalitaan arjen jäänteitä hellemmin. Näitä tunteiden kiteytymiä on tuotu paljon myös museoon: juhla-
koristeita, kutsuja, ohjelmia, juhlaelokuvia, ruokalistoja, onnittelukortteja, muistorahoja, juhla-asuja, kuivattuja kukkakimppuja ja niin edelleen...

Menneiden juhlien muistoja löytyy muualtakin. Maasta on kaivettu sirpaleita ammoisten helsinkiläisten juhlapöydiltä. Arkistoista on noussut juhlista tehtyjä kuvia ja päiväkirjamerkintöjä. Jopa oikeuden pöytäkirjoissa voi törmätä juhlaan, jos ilonpito on karannut käsistä.

VIERAAT SAAPUVAT Helsingissä on vietetty ja vietetään yhä suurta juhlien kirjoa. Juhlan aiheet löytyvät eri uskontojen ja kulttuurien kalentereista ja ihmisen elinkaaren käännekohdista. Juhla on arjen vastakohta, juhliittiin sitten itsenäisyyspäivää tai lakkiaisia, hanukkaa tai juhannusta, vaarin hautajaisia tai kissan syntymäpäivää. Juhlan erottavat arjesta erityiset tavat, vaatteet ja ruoat. Ennen kaikkea juhlan tekevät ihmiset: juhla on kohtaamista ja kokoontumista yhteisen asian, ilon tai surun, ääreen.

JUHLA JOKA PÄIVÄ Suomalaisessa kalenterissa on suuri määrä eri-ikäisiä ja eritaustaisia juhlapäiviä, joiden merkitys ihmisten elämässä vaihtelee. Joinakin päivinä koko maa pysähtyy juhlimaan, toisina kadulla kulkija pohtii, minkähän ihmeen takia tänäänkin taas liputetaan. Vaikka tuttu suomalainen allakka on merkkipäiviä täynnä, se ei ole ainoa juhlakalenteri, jota Helsingissä noudatetaan. Monien kansojen ja kulttuurien kaupungissa voi yksillä olla vuoden suurin juhla, kun toiset elävät harmainta arkea.

SATUOLENTOJA KAUPUNGISSA Moniin vuotuisjuhlisiin liittyy taruolentoja, jotka näyttävät ilmielävinä monissa nykyajankin kodeissa. Juhliin kuuluvien satuhahmojen taustalla on ikivanhoja myyttejä, mutta 1800-luvulla tarinat kietoutuivat porvarillisiin kasvatusihanteisiin, kansallishenkiseen historiromantiikkaan ja hauskanpitoon. Samalla juhlien mytologiasta tuli ehtymätön kaupallisten tuotteiden lähde ja salaperäiset olennot arkipäiväistyivät koriste-esineiden, kuvien ja mainosten aiheiksi.

MUSTAA JA VALKOISTA Monessa suuressa juhlassa pukeudutaan mustaan ja valkoiseen, mikä on antanut näille väreille erityisen latauksen. Kastemekko, rippilapsen alba, ylioppilaslakki, morsiuspuku ja ruumis-paita ovat monen mielestä itsestään selvästi valkoisia, yhtä lailla kuin sulhasen asu ja surupuku mustia. Mustan ja valkoisen käyttö juhlissa on kuitenkin nuorta perua, ja monessa juhlassa näitä värejä on käytetty aivan päinvastoin kuin nykyään. Viime aikoina nähdyt – ja hiukan kauhistellutkin – värikkäät morsiuspuvut merkitsevät siis oikeastaan paluuta mustavalkoisuutta vanhempiin aikoihin. Monimuotoista värien käyttöä juhlissa löytyy paitsi omasta menneisyydestämme myös muiden kansojen ja kulttuurien parista.

PAREMMAN VÄEN SALEISSA Helsingin säätyläisten elämässä juhlat ja tanssi olivat 1800-luvulla tärkeitä. Suuria tanssiaisia järjestettiin Seurahuoneella, ja koti-illanvietoissakin pyörähdeltiin yömyöhään pianon säestyksellä. Piano oli ajan suosituin kotisoitin, ja pianonsoitto kuului säädynmukaiseen kasvatukseen kuten tanssitunnitkin, joilla opittiin hienostuneita tapoja, eleitä ja seurustelua. Näitä taitoja lapset ja nuoret saivat harjoitella ja hioa kotitanssiaisissa. Nuorten vanhemmilla oli muutakin mielessä: tanssiaisissa luotiin suhteita, esiteltiin perheen jälkikasvua – ja pohjustettiin tulevia naimakauppoja.

II KERROS

JUHLISTA KOTIIN Juhla kuin juhla päättyy ennen pitkää ja on kotimatkan aika. Yöllinen kaupunki näyttää kovin erilaiselta eri kulkijoiden silmin. Illoiset juhlas seurueet kulkevat kaduilla äänekkäästi hoilaten ja jatkopaikkaa miettien, nälkäiset etsivät nakkikioskia ja monet kiiruhtavat yöbussiin. Yön humussa on myös ikävät puolensa: taksijonossa syntyy mustia silmiä, hätäisten vanat virtaavat jalkakäytävillä ja pimeissä puistoissa ja porttikäytävissä vaanii joskus vaara hoipertelevaa kulkijaa. Lopulta aurinko nousee, juhlijat heräävät päätään selvitellen ja mennyt juhla nousee mieleen muistona – tai iltapäivälehdessä lööpistä, jos oikein huonosti käy.

KAKSIKASVOISIA JUHLIA

Monella suomalaisella juhalla on kahdet kasvot, vakavat ja riehakkaat. Usein tämä johtuu juhlien taustalla olevista erilaisista perinteistä, jotka ovat sekoittuneet. Niinpä vapussa yhtyvät ylioppilaiden isänmaalliset laulut ja vasemmiston poliittiset mielenosoituskulkeet kuohuviininkepeään piknikkiin ja lapsia riehastuttavaan kevätkarnevaaliin. Samaan tapaan juhannukseen kuuluvat isänmaallisuus lippuineen ja kansallispukuineen sekä kosteat kokkojuhlat ja synkät hukkumistilastot. Jopa vakavalla ja perhekeskeisellä joululla on railakkaampi rinnakkaisversionsa pikkujoulujuhliissa.

LAINAHEPENISSÄ Erityinen pukeutuminen ja ehostautuminen kuuluvat jokseenkin joka juhlaan. Juhla-asuun sonnustautuminen ja edustavimmilleen laittautuminen muokkaavat arki-ihmisestä juhla-version ja saavat hänet myös henkisesti juhlamielelle. Joissakin juhlissa on sopivaa ja suorastaan kuuluu asiaan irtautua rajusti arkiroolista, naamioitua aivan toisenlaiseksi ja leikkiä omilla unelmilla ja naurunalaiseksi joutumisen uhkalla. Naamiaisten lisäksi muutamiin elämäankaarijuhlisiin kuten polttareihin ja lukiolaisten penkinpajaisiin ja vanhojenpäivään kuuluu naamioitumista ja roolipukeutumista. Niissä on kysymys siirtymisestä uuteen rooliin myös todellisuudessa.

ASSEMBLÉE Viaporin linnoituksen perustaminen 1748 toi Helsingin seudulle joukoittain aatelisia upseereja, joiden mukana saapui ranskalaishenkinen rokokookulttuuri. Upseerit asettuivat kartanoihin, joista tuli linnoituksen ohella hienostuneen elämäntavan keskuksia. Muodinmukaisissa juhlissa vaadittiin seurustelutaitoa ja monipuolista sivistystä. Musiikin, tanssin, kuvataiteen ja kirjallisuuden harrastus yleistyi. Myös Helsingin vauraimmat porvarit omaksuivat uusia tapoja, ja hekin pääsivät upseerien juhliin. *Assemblée* tarkoittaa säätyläisten piirissä 1700-luvun loppuvuosikymmenillä muotiin tullutta juhla-illanviettoa, jonka ohjelmaan kuuluivat runsaan tanssimisen lisäksi musiikki, korttipelit, sivistynyt keskustelu, piipunpoltto sekä teen ja kaakaon juominen.

PAASTO PÄÄTTYY Moneen suureen juhlaan valmistaudutaan paastoamalla, pidättäytymällä ruoasta, juomasta ja nautinnoista sekä pahoista puheista, ajatuksista ja teoista. Kristinuskon tärkein paasto on laskiaisesta pääsiäiseen. Myös joulua edeltää joissakin kirkoissa pieni paasto. Luterilaispaasto on vertauskuvallinen, katolilaiset ja ortodoksit noudattavat sitä tarkemmin. Islamissa ramadan-paastokuukausi on keskeisimpiä uskonnollisia tapoja. Päivän valoisana aikana ei syödä, juoda eikä harrasteta seksiä ja vältetään riitoja ja huonoa käytöstä.

Paasto päättyy juhlaan, jossa herkkuruoilla on tärkeä sija. Suomessa luterilaiset syövät jouluna vuoden raskaimman ja perinnesidonnoisimman aterian. Ortodokseille pääsiäinen on vuoden pääjuhla, jonka ruokaperinteet ovat rikkaita. Muslimien paaston päättää *eid al-fitr* -juhla, johon kuuluu perheen, suvun ja ystävien yhteinen juhla-ateria.

BY JERE JÄPPINEN, CURATOR

WHAT A FEAST!

Christening candy
from 1886.

CELEBRATIONS IN HELSINKI are a combination of rich and colourful customs featuring co-existing traditions from different eras and cultures. The What a Feast! exhibition does not systematically examine all different celebrations. Just like memories, it consists of glimpses that highlight the forgotten aspects of familiar celebrations and open up new perspectives into what celebrations mean to people. Far from being sober and serious, this exhibition full of surprises and insights welcomes visitors to enjoy a festive atmosphere in the museum. In the same spirit, this publication offers a selection of articles about most varied and surprising themes linked with festive traditions of Helsinki.

THE OPENING ARTICLE describes Helsinki as a scene of public celebrations. The City has been illuminated

for special occasions ranging from royal and imperial visits in the 18th and 19th centuries to modern Christmas streets. May Day has traditionally filled the streets and parks of Helsinki with partying students, families buying balloons and political demonstrators. As the capital, Helsinki has welcomed the home-coming victorious athletes and mourned at the funerals of national heroes. Today, multicultural celebrations and numerous cultural festivals add colour to the City.

FINNS HAVE ALWAYS adopted willingly new elements to their festive culture. During the past two decades, many novelties have come from Britain and America, mainly due to the commercial opportunities offered by some traditional Anglo-American feasts. Valentine's Day and Halloween are examples of newcomers whose way to the hearts of Finns has been paved by effective marketing.

SINCE THE 1950s, hand mixers have been a part of Finnish parties, both as a wedding and Mother's Day gift and as a tool for making, for instance, birthday cakes. After the war, people had an unsatisfied sweet tooth and making cakes at home became popular. As living standard rose, Finnish kitchens started to get filled with electrical appliances. Hand mixers were marketed as Mom's exhaustible little helpers, and these affordable utensils became soon common.

"VANHOJENPÄIVÄ", THE "DAY OF THE ELDERS", is a unique Finnish school tradition celebrated by the second-year students of upper secondary school the day after the third-year students

have held a wild carnival on their last school day. The tradition was born in Helsinki in the 1930s. It evolved to its present form in the 1950s and reached every school in Finland in the 1980s. On "vanhojenpäivä", second-year students, now the oldest at school, emphasise their maturity by wearing old-fashioned or grown-up formal attire. They comport themselves with dignity and have a ball including old-fashioned dances. Presently, the celebration has become more and more luxurious – and expensive for the parents.

IMPORTANT TURNING POINTS in life have long been celebrated and captured in photographs, and death was no exception in the 19th and early 20th century. Today, we are shocked by photos of the dead, and especially pictures of children in coffins make us feel anguished. In times of high infant mortality these were common. Great care was taken to make the last picture as beautiful as possible. Dead babies were dressed in white, decorated with flowers and set in a sleep-like position. The photo was cherished by the mourning parents, and that may have helped them to overcome the grief.

HYACINTH IS TRADITIONALLY the most popular Christmas flower in Finland. It was cultivated in winter in the greenhouses of wealthy families in the early 19th century as well as many other flower bulbs. Flowers were linked with Christmas in the 1870s, when the first florist in Helsinki started to hold exuberant floral exhibitions in December. Hyacinths and tulips became common Christmas decorations in the 1920s. Since the 1950s, the consumption of Christmas flowers has soared, spurred by new favourites like poinsettia and amaryllis.